

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

«Бібліотечна наука, освіта і практика в умовах цифровізації комунікацій»

Під такою назвою 21 грудня 2022 р. в онлайн-режимі на платформі Google Meet відбулися Восьмі бібліотекознавчі студії, присвячені пам'яті професора Михайла Семеновича Слободяника.

Інформаційну підтримку Восьмих бібліотечних студій надали періодичні видання «Бібліотечний вісник», «Бібліотечна планета» та «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія».

Метою науково-комунікативного заходу є об'єднання зусиль науковців і практиків з огляду на особливості підготовки фахівців спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та актуальних напрямів функціонування бібліотечно-інформаційної сфери України в умовах цифровізації комунікацій, розвитку бібліотекознавчих досліджень під час воєнного стану.

Співорганізаторами цього річного заходу виступили Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого та Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.

У засіданні взяли участь бібліотечні фахівці та викладачі профільних закладів вищої освіти, зокрема, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Київського національного університету культури і мистецтв, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Національного транспортного університету, Одеського національного політехнічного університету.

Вели засідання директорка Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатка історичних наук О. М. Василенко та завідувач відділу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, кандидат історичних наук, доцент О. Г. Кириленко.

До програми цього річних Студій було відібрано 13 доповідей, автори яких – соратники, колеги, учні – послідовники відомого вченого і педагога, українського бібліотекознавця, документознавця і бібліографознавця. Усі доповіді супроводжувалися презентаціями, що наочно підсилювало сприйняття та допомагало розкриттю заявлених тем.

Розпочинаючи роботу засідання, директорка Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидатка історичних наук **О. М. Василенко**. Вона наголосила, що відкрита повномасштабна агресія Російської Федерації проти суверенної України змусила перебудувати роботу науковців, практиків та освітян. Доповідачка детально розглянула основні теоретичні, науково-методичні та прикладні результати 3-річного виконання й завершення відомчої науково-дослідної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ за темою «Бібліотечно-інформаційний комплекс в умовах трансформації наукових комунікацій». У ході дослідження було виконано комплекс завдань, спрямованих на розробку теоретичних засад та науково-методичного інструментарію стратегічного розвитку наукової бібліотеки як бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах зміни

наукової комунікації у межах чотирьох основних напрямів: концептуальні засади стратегічного розвитку наукової бібліотеки в сучасній системі наукових комунікацій; підвищення ефективності діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах трансформації наукових комунікацій; ефективність науково-методичного забезпечення і взаємодії наукових бібліотек в умовах розвитку електронної комунікації; бібліотекознавчі дослідження, підготовка та підвищення кваліфікації наукових кадрів як стратегічний напрям розвитку наукової бібліотеки. О. М. Василенко акцентувала увагу, що концепції розвитку зарубіжних бібліотечно-інформаційних комплексів ґрунтуються на підходах, вироблених ІФЛА; сучасні стратегічні проекти провідних національних бібліотек світу пов'язані з виробленням та реалізацією інновацій, які б дозволили вирішити завдання з оптимізації внутрішніх та зовнішніх форм наукової комунікації, зокрема, просування мобільних бібліотечних послуг, створення мобільних бібліотек, розширення міжбібліотечної взаємодії з формування суцільних мереж мобільних бібліотек на національному рівні на основі новітніх технологічних платформ сучасних телекомунікацій. Також сьогодні необхідно враховувати можливості реалізації нових моделей, видів та форм наукових комунікацій на основі новітніх технологій і телекомунікації, тому було розглянуто комплексну сервісно-технологічну основу функціонування бібліотечно-інформаційного сервісу, адаптованого до потреб інформаційного суспільства і Бібліотеки 4.0. Також директор Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського наголосила на сучасних науково-методичних підходах до визначення соціальної ефективності діяльності наукових бібліотечно-інформаційних комплексів в умовах активного використання електронної комунікації в практичній діяльності. Наведені О. М. Василенко статистичні дані по кількості наукових статей, опублікованих у тому числі в індексованих базах даних, монографій, участі у наукових конференціях, семінарах та круглих столах тощо засвідчили соціальну ефективність та високий інтелектуальний потенціал співробітників ІБ НБУВ.

Заступниця генерального директора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидатка історичних наук **Т. М. Коваль** виступила з доповіддю «Бібліотечні е-послуги як необхідний компонент сучасної наукової бібліотеки». Хронологічні рамки виступу були зосереджені на останньому десятиріччі ефективного бібліотечно-інформаційного обслуговування усіх категорій користувачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, коли система бібліотечно-інформаційної діяльності зазнала кардинальних змін. Характерною рисою цього стало плавне входження у розгалужену систему наукових комунікацій, а також широке представлення бібліотеки в інтернет-просторі. Надаючи послуги у мережі Інтернет, формуючи та популяризуючи власний цифровий контент електронних інформаційних ресурсів (ЕІР), НБУВ стала зручнішою, доступнішою та привабливішою для користувачів. Одним із ключових завдань НБУВ сьогодні є розвиток власного вебпорталу як потужного віртуального ресурсу з розміщенням на його платформі електронного каталогу (ЕК), численних баз даних (БД) власної генерації, а також е-довідок, е-публікацій, е-бібліотек, е-колекцій, е-виставок, е-дайджестів, е-реферативних і бібліографічних джерел тощо. У структурі вебпорталу НБУВ: сайт-візитівка НБУВ; сайт електронних ресурсів; сайти інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ; «Центру досліджень соціальних комунікацій», Інституту біогра-

фічних досліджень «Український національний біографічний архів»; п'яти періодичних фахових видань НБУВ та інші.

Розмаїття пошукових можливостей бібліотечного вебпорталу (зокрема сайту ibis-pbuv.gov.ua, де представлено комплекс каталогів, електронних бібліотек і БД) користується активним попитом віддалених користувачів. За даними програми аналізу log-файлів вебсерверів Web Log Expert, тільки упродовж 2021 р. до вебпорталу НБУВ зареєстровано: 31 млн сеансів; 805 млн звернень до вебматеріалів; 18,5 млн переглядів вебсторінок. Завантаження повнотекстових ресурсів становило 445 млн файлів.

За запитам користувачів було надано 3072 джерела, серед яких: 1101 бібліографічний запис про документи НБУВ та 1971 адреса інформаційних джерел Інтернету та повнотекстових ресурсів НБУВ.

Працюючи у віддаленому режимі, НБУВ визначала індекси універсальної десятичної класифікації (УДК); здійснювала розсилку документів та інформативних матеріалів е-поштою; займалася розширенням неформальних каналів наукових комунікацій через соціальну мережу Facebook. На вебпорталі НБУВ діяли віртуальні сервіси: «Новини», «Анонси», «Оголошення». Чергові адміністратори бібліотечної інформаційної служби у телефонному режимі надали близько 440 довідок.

Форми потужного бібліотечного інформаційного продукту набули електронні бібліотечні виставки, які публікувалися на вебпорталі НБУВ із подальшою популяризацією в соціальних мережах. Оперативно функціонував (запроваджений 2020 р. і адаптований до потреб наукових комунікацій) бібліотечно-інформаційний сервіс «Електронна вітрина нових надходжень до фонду НБУВ», який пропонував користувачам добірку найцікавіших нових книжкових видань з основного бібліотечного фонду.

Співробітники служби МБА здійснювали електронну доставку копій документів із фондів НБУВ через сервіс ЕДД. Загальна кількість виготовлених електронних копій документів для абонентів МБА, ММБА становила 29 992 копії (2020 р. – 23 018); за запитам користувачів було надіслано 2411 оригіналів документів (ВМБА).

У складних умовах сьогодення НБУВ постійно розробляє та впроваджує у практику інноваційні стандарти обслуговування, підвищує кваліфікаційні вимоги до бібліотечних фахівців. Неодмінним складником її діяльності є безумовний пріоритет у відношенні обслуговування користувачів, а індивідуалізація інформаційних послуг є її давнішньою повсякденною практикою. Зважаючи на чітку орієнтацію на подальший розвиток та оптимізацію ЕІР власної генерації, дистанційний бібліотечно-інформаційний сервіс НБУВ має випереджуючий характер. На останок О. М. Василенко наголосила, що нині НБУВ забезпечує вільний та широкий доступ користувачів до бібліотечних електронних інформаційних ресурсів, гарантує доступ до інформації без обмежень, поліпшує якість обслуговування, видозмінює весь комплекс рутинних технологічних операцій, стимулює інноваційне мислення та оптимізує розвиток інформаційної культури.

Доповідь **О. В. Григоревської**, докторки наук із соціальних комунікацій, старшої наукової співробітниці, дослідниці-візитерки Вільного університету Брюсселя (Бельгія), міжнародної експертки Національного агентства з якості вищої освіти (Україна), «Діяльність AEQES як незалежної державної агенції із забезпечення якості вищої освіти в Бельгії» була присвячена основним напрямам діяльності Agence pour l'Evaluation de la Qualité de l'Enseignement Supérieur, яка фінансується

ся урядом Французької спільноти Бельгії (Fédération Wallonie-Bruxelles). Керівний комітет AEQES включає представників чотирьох секторів вищої освіти (академії мистецтв і консерваторії, освітні заклади для дорослих, університети та університетські коледжі), а також представників студентських організацій, профспілок, ринку праці та громадянського суспільства, закордонних експертів. Агенція практикує формувальну оцінку на основі діалогу між усіма зацікавленими сторонами у французькому співтоваристві та оцінює програми за допомогою візитів на місця та процедур подальшого спостереження. Цей виступ викликав значне зацікавлення усіх присутніх, а не лише викладачів галузевих закладів вищої освіти.

О. М. Збанацька, професорка кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв, головна бібліотекарка Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, докторка наук із соціальних комунікацій, доцентка, виступила з доповіддю «Вплив цифрових технологій на сучасну бібліотечну освіту». Доповідачка детально розглянула особливості сучасної бібліотечної освіти, яка зазнала певних трансформацій під впливом цифрових технологій в умовах пандемії і воєнного стану. У закладах вищої освіти до навчальних планів введено нові освітні компоненти, пов'язані з цифровими технологіями, такі як «цифрова грамотність», «цифрова культура», «цифрові бібліотеки і архіви», «цифрова культурна спадщина» та ін. В освітній процес сьогодні впроваджено цифрові освітні платформи, призначені для об'єднання викладачів, здобувачів освіти, адміністраторів в одну надійну, безпечну та інтегровану систему для створення персоналізованого навчального середовища. На цифрових технологіях ґрунтуються дистанційне, електронне, мобільне навчання. На завершення О. М. Збанацька наголосила, що щоденне використання цифрових пристроїв, інформаційних та комп'ютерних технологій і надалі буде впливати на бібліотечну освіту.

Завідувачка кафедри арт-менеджменту та івент-технологій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, докторка наук із соціальних комунікацій, професорка **В. В. Добровольська** виступила з доповіддю «Наукові журнали в умовах інтеграції в міжнародний інформаційний простір». Доповідачка розкрила власний багаторічний досвід як члена редакційної колегії, а сьогодні – головної редакторки провідного фахового часопису «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» та порушила питання індексації українських періодичних видань у SCOPUS видавництва Elsevier і Web of Science Core Collection, що значно підвищує престижність кожного окремого журналу.

Логічним продовженням виголошеного виступу стала доповідь **О. З. Клименко**, завідувачки відділу наукових видань Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидати історичних наук, доцентки, «Бібліотекознавча періодика незалежної України: стан та перспективи». Основні її тези: фахові журнали одразу публікуються у традиційному та електронному вигляді; є відображенням актуальних напрямів розвитку сучасного гуманітарного знання у контексті становлення в Україні суспільства знань, відкритої науки та академічної доброчесності; нині відіграють вирішальну роль у системі наукових комунікацій, слугують надійним першоджерелом освітнього процесу для усіх спеціалізацій здобувачів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». О. З. Клименко наголосила, що сьогоднішня внесла корективи у контент і тематику публікацій: окремі

журнали започаткували нові рубрики («Наука та бібліотечна справа в умовах воєнного стану в Україні: міжнародна підтримка» – науково-теоретичне та практичне видання «Бібліотечний вісник», «Бібліотеки і війна» – щоквартальне фахове видання для бібліотекарів «Бібліотечний форум України: теорія, історія, практика») чи публікують комплекси матеріалів щодо діяльності бібліотек в умовах війни (робота в окупації, запровадження нових електронних сервісів і послуг, волонтерська діяльність тощо).

Н. А. Бачинська, завідувачка кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв, кандидатка педагогічних наук, доцентка, у доповіді «Наукова діяльність кафедри інформаційних технологій КНУКІМ в умовах пандемії та воєнного стану» розкрила апробовані роками напрями наукової роботи кафедри, репрезентувала доробок науково-освітніх шкіл та статистику публікаційної активності викладачів.

«Бібліотечна біографістика як один із напрямів наукової діяльності кафедри інформаційних технологій КНУКІМ» – тема доповіді професорки кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв, докторки історичних наук, професорки **Т. В. Новальської**. У доповіді йшлося про дослідження бібліотечної біографіки як напрями діяльності кафедри. Т. В. Новальська презентувала дві монографії – про О. Сокальського та В. Бабича, які були підготовлені у співавторстві з І. Черняк та Т. Добко. Також доповідачка розкрила змістовне наповнення магістерських робіт, які присвячені видатним діячам бібліотечної справи України. Зокрема, за останні роки на кафедрі було захищено роботи, в яких розкривається життєвий шлях та наукові здобутки Л. Одинокі, Т. Ківшар, В. Медведєвої, Т. Долбенко, Т. Новальської та інших знаних учених-педагогів.

Професор Національного транспортного університету, кандидат історичних наук, доктор філософії **Ю. І. Палеха** у доповіді «Транспортна система документації як складова галузевого документознавства, започаткованого М. С. Слободянком» привернув увагу аудиторії до значного наукового спадку доктора історичних наук, професора, члена Академії наук вищої освіти України, члена-кореспондента Міжнародної академії інформатизації М. С. Слободяника (1949–2015), який ще чекає свого дослідника. Доповідач наголосив, що важливим складником теоретичної частини документознавства є типологія документа, тому загальна класифікація документа покликана об'єднати пропозиції вчених щодо характеристик різних видів документа за ознаками, притаманними всім документам, і так забезпечити формування загальної теорії документа.

О. Л. Сокур, завідувачка відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидатка наук із соціальних комунікацій, у доповіді «Зміст науково-методичної роботи в умовах сьогодення» репрезентувала сукупність функціональних трансформацій, спрямованих на структурно-іміджеві сфери сучасної книгозбірні при набутті нових якостей, компетенцій та знань бібліотечними працівниками, зі збереженням мети і сутності науково-методичної роботи в умовах воєнного стану. Як наголосила доповідачка, на сучасному етапі науково-методична діяльність бібліотек України увійшла в стадію значних якісних та структурних перетворень, які є відповіддю на вимоги як інформаційного суспільства, яке інтенсивно формується в державі, так і на потрясіння від широкомасштабної війни, котру віроломно розв'язала Російська

Федерація проти нашої країни. Підготовка науково-методичного контенту у цифровому форматі надає ширші можливості для створення нових продуктів, а залучення можливостей Інтернету спрощує комунікацію та значно прискорює надання методичних матеріалів, що сприяє удосконаленню методичного впливу.

Також О. Л. Сокур акцентувала увагу на змінах у концепції організації методичної діяльності, яка під впливом широкого розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечній сфері полягає у впровадженні відкритого методичного інформаційного простору. За останні кілька років відбувся перехід від жорсткого методичного керівництва діяльністю бібліотек до демократичного стилю роботи – методичного забезпечення, коли традиційні функції (дослідницька, аналітична, інформаційна, консультаційна, освітня) збагачуються і розвиваються у поєднанні з сучасними видами управлінської діяльності (стратегічне планування, інноваційність). Усі ці зрушення у бібліотечній роботі пов'язані з переходом до інтенсивного накопичення і використання електронних інформаційних ресурсів та налагодження обслуговування ними. Основними напрямками подальшого підвищення кваліфікації бібліотечних працівників є: упровадження дистанційного обслуговування користувачів, розширення асортименту онлайн-послуг, уміння опрацьовувати електронні ресурси, зокрема світових постачальників наукових інформаційних ресурсів, оцифрування з метою збереження унікальних документів та надання їх користувачам. Затребуваність науково-методичного забезпечення залежить серед іншого й від постійної взаємодії провідних бібліотек України, налагодження стабільної координації їх наукової та інформаційної діяльності, оперативного запровадження та ефективної реалізації корпоративних бібліотечних проєктів.

Прогнозуючи перспективи розвитку науково-методичної роботи в умовах сьогодення, чільною метою якої є забезпечення міжбібліотечної комунікації, доповідка виокремила органічне поєднання корпоративної освіти з її персоналізацією. Також традиційну структуру науково-методичної роботи доповнює насамперед задоволення фахових потреб бібліотекарів для підтримки високої професійної компетентності, де важливим складником є зручний формат навчання. Тобто, науково-методична робота залишиться затребуваною лише при умові її гнучкості, коли пріоритети в діяльності будуть визначатися залежно від потреб часу і завдань бібліотек.

О. Г. Яковенко, кандидатка історичних наук, завідувачка відділу теорії та історії бібліотечної справи Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, у доповіді «Розвиток бібліотечних фондів в умовах електронної комунікації» визначила основні фактори, які впливають на розвиток сучасної системи формування, використання та збереження бібліотечних фондів, охарактеризувала традиційні та інноваційні форми й методи роботи з фондом в умовах електронної комунікації.

Розкриваючи тему «Бібліотечна практика і соціальні трансформації в суспільстві», **О. Г. Кириленко**, завідувач відділу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, кандидат історичних наук, доцент, наголосив, що бібліотека як соціальна інституція суспільства є надзвичайно залежною від соціально-економічних проблем, які вирішуються кожною окремою державою на певному історичному етапі. Всі трансформації в практичній діяльності відбуваються під впливом усього комплексу проблем зміни комунікаційного середовища. Економіка і політичний

контекст, комунікація в межах соціальних мереж приводять до зміни інформаційних потреб користувачів та відповідно вимагають трансформації засобів і методів їх задоволення. Особливо важливим для бібліотечної практики є вирішення прикладних завдань організації інформаційно-пошукових систем, які відповідають викликам глобального інформаційного простору. Зміни в організації ІПС повинні, здійснюватися на комплексному вивченні семантичних проблем їхнього використання.

Доповідь завідувачки сектору з охорони інтелектуальної власності відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидатки наук із соціальних комунікацій **Л. А. Литвинової** «Освіта та авторське право ЄС в епоху цифрових технологій» ознайомила присутніх з особливостями кореляції освітнього процесу з нормами авторського права в Європі. Здійснивши історичний крок на шляху реалізації амбітної мети Євросоюзу – зробити Європу «придатною для цифрової епохи» – Європейський парламент 5 липня 2022 р. на пленарному голосуванні схвалив Закон про цифрові послуги (Digital Services Act, DSA), спрямований на усунення негативних соціальних та економічних наслідків у технологічній галузі шляхом встановлення безпрецедентних стандартів відповідальності онлайн-компаній на відкритому та конкурентному цифровому ринку.

Спікери засідання надали ґрунтовні відповіді на всі запитання, які зацікавили учасників. Увага доповідачів була зосереджена на контекстному полі сучасних досліджень та висвітленні практичного досвіду бібліотек України у складних умовах війни. Активну участь в обговоренні взяли заявлені у програмі учасники без доповідей **І. П. Антоненко**, головна бібліотекарка Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця, та **В. В. Шереметьєва**, завідувачка навчально-методичного відділу Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Традиційно аргументованим був виступ завідувача кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Одеського національного політехнічного університету, кандидата мистецтвознавства, доцента, голови Асоціації документознавців України **В. Г. Спрінсяна** щодо особливостей підготовки фахівців спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна, архівна справа» в умовах воєнного стану.

Завершуючи роботу Восьмих бібліотекознавчих студій, О. Г. Кириленко наголосив, що представлені доповіді та презентації засвідчили високий науковий рівень доповідачів – теоретиків і практиків бібліотечно-інформаційної сфери України.

Підбиваючи підсумки онлайн-засідання, присвяченого пам'яті професора Михайла Семеновича Слободяника, О. В. Василенко констатувала, що завдання науковців і практиків України в умовах військової агресії повинні бути сконцентровані на формуванні суспільного сприйняття бібліотеки як провідного соціального інституту в сфері науки, освіти та культури та активного суб'єкта інформаційно-комунікаційної діяльності.

Оксана Клименко,

<https://orcid.org/0000-0003-4821-8503>,

завідувачка відділу наукових видань,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

кандидатка історичних наук, доцентка,

e-mail: klimenko_oz@ukr.net